

3. Журавлі повертаються...: З епістолярної спадщини Б.Лепкого / Упор. В.Качкан. – Львів: Фенікс, 2001. – 920 с.
4. Журавльова Н. Епістолярій Богдана Лепкого як відображення регіональної поштивості XIX – початку XX ст. // Проблеми інтерпретації творчої спадщини Богдана Лепкого: Матеріали міжнародної наукової конференції / За ред. М. Ткачука, Н. Білик. – Тернопіль: Видавництво „Рада”, 2007. – С. 230-235.
5. Листи до Михайла Коцюбинського. – У 4-х т. – Т. 2. – Чернігів: КП “Видавництво “Чернігівські береги”, 2002. – 480 с.
6. Федунь М. Мемуарний струмінь епістолярної спадщини Богдана Лепкого // Проблеми інтерпретації творчої спадщини Богдана Лепкого: Матеріали міжнародної наукової конференції / За ред. М. Ткачука, Н. Білик. – Тернопіль: Видавництво „Рада”, 2007. – С. 168-174.
7. Шеремета О. Епістолярій Богдана Лепкого та Володимира Гнатюка за архівними джерелами // Проблеми інтерпретації творчої спадщини Богдана Лепкого: Матеріали міжнародної наукової конференції / За ред. М. Ткачука, Н. Білик. – Тернопіль: Видавництво „Рада”, 2007. – С. 303-307.

УДК 821.161.2-1.09

Л. П. Куца

Пейзажні «образки» Б. Лепкого та І. Франка: суб'єктний діалог

У статті проаналізовано специфіку функціонування суб'єктної форми ліричного розповідача в окремих поетичних циклах Б. Лепкого та І. Франка. Проаналізовано поетику суб'єктного діалогу між різними ліричними суб'єктами у пейзажній ліриці. Увиражено позицію ліричного розповідача, його взаємини з природою і оточенням.

Ключові слова: Б. Лепкий, І. Франко, поезія, ліричний суб'єкт, пейзаж.

Kutsa L. landscape lyrics by Bohdan Lepky and by Ivan Franko: subject dialogue.

The article deals with the peculiarities of using the subjective form of the lyrical narrator in certain poetry cycles by Bohdan Lepky and Ivan Franko. The poetics of subjective dialogue between different lyrical subjects has been analyzed. The lyrical narrator's attitude and his relations with the nature and the surroundings have been outlined. Regarded as a philosophical meditation, the poetry by Bohdan Lepky illustrates a way of embodiment of the philosophical problems not typical for such genre. The lyrical narrator of Ivan Franko is characterized by contemplative nature. It has been stated that the variants of the subject dialogue and the analysis of the lyrical subjects' world perception imply the conclusions about their specific nature in the analyzed poems by the above mentioned authors.

Key words: *Bohdan Lepky, Ivan Franko, poetry, lyrical subject, landscape.*

У статті «Українська література за 1898 р.» І. Франко серед небагатьох авторів «найважливіших явищ» у сфері письменства називає двадцятисемирічного Богдана Лепкого. В аналогічному аналізі літератури наступного року (1899) рецепція творів Б. Лепкого значно розлогіша: І. Франко-критик уже констатує «м'який, вразливий і поетичний характер творчості», загалом поодинокі «щасливі моменти», «красиві описи і добре висловлений тихий меланхолійний настрій» [12, с. 16]¹. До настроєвої палітри винесеної у назву двох авторів неодноразово зверталися вчені. Особливо однозначними у своїх висновках виявилися дослідники Б. Лепкого. Цей поет, як влучно відзначив М. Ільницький, не належав «ні до поетів гострого соціального бачення, ні до митців концептуального філософського мислення, натура його радше споглядально-рефлексивна, звернена всередину ліричного героя» [2, с. 69]. Зазначена ж особливість безпосередньо пов'язана із винесеною у заголовок проблемою, тобто суб'єктивним діалогом. Підкреслимо, що названа особливість поезії набула значення своєрідного ключа розуміння творчості поета у критичних рецепціях

---

¹ Далі при посилання на це видання у тексті статті вказуємо том і сторінку: [т. 33, с. 16].

дослідників В. Верніволі [1], В. Лева [4], Ф. Погребеника [7], М. Сивіцького [8] та ін. Тому закономірно, що ліричний суб'єкт у поетичних творах формально представлений переважно суб'єктною формою ліричного героя (медитативно-рефлексійна лірика), а також розповідача (описово-зображувальна і розповідна лірика). У ліричному спадку цих двох авторитетних авторів простежуємо твори, які відзначаються спорідненістю чи навіть взаємопроникненням сфер не лише названих типів ліричного суб'єкта, але й інших — ліричних персонажів і власне авторів. Вони стали об'єктом порівняльних спостережень у названій статті, **в чому і полягає її новизна.**

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи такі неоднорідні величини у «національному лісі» (І. Франко) поезії, як Б. Лепкий та І. Франко, не «притягуємо» їх один до одного з метою традиційного типологічного аналізу. Обравши сферу суб'єктного діалогу, можемо претендувати хіба що на жанр «кількох спостережень», аби простежити процес творення жанру пейзажного «образка» у царині поезії. Найперше нас зацікавлює особливості буття ліричного суб'єкта. Як відомо, практика критичного аналізу поетичного твору пов'язана найперше із розглядом образу ліричного героя (ліричного «я»). Нагадаємо, що ліричний герой як виразник певного світорозуміння та ставлення до зображуваного — лише одна грань авторського образу. На належну увагу в поетичних творах заслуговує позиція розповідача як певним чином об'єктивно поінформованішої свідомості.

З огляду на потенційно ширші можливості ліричного розповідача вводимо у вжиток поняття внутрішньої відкритості названої свідомості. Під ним розуміємо валентність даної суб'єктивної форми по відношенню до інших суб'єктів (формально-суб'єктна організація), відгомонів їх голосів (змістовно-суб'єктна організація), інтонацій, пафосів, а також інших текстів і стилів. Загалом подібне явище можна окреслити таким широким поняттям, як діалогізм [10, с. 347-354]. У даному контексті діалог у

ширшому та вужчому розумінні — це сліди «вібрації» авторського чуття, які позначаються перш за все на сфері образу розповідача. Буттєві ритми останнього породжують уже перелічені впливи, які безпосередньо спричинені рисою внутрішньої відкритості.

На основі подібного функціонування розповідача у поетичних текстах простежуємо чотири ймовірні способи його співдії з іншими типами ліричних суб'єктів: включення мовлення останніх у мовлення розповідача; наближення його мовлення — на фраземному чи психологічному рівнях — до їхнього; передача розповідачем відчуття стану іншого суб'єкта, а також творення якісно нового типу ліричного суб'єкта внаслідок поєднання форми розповідача з іншою суб'єктною формою. З огляду на значний об'єм поетичних доробків Б. Лепкого та І. Франка, у своїх спостереженнях обмежуємося окремими циклами названих авторів: «Над рікою», «Осінь» Б. Лепкого та «Із днів журби», «Спомини», «В плен-ері» І. Франка (збірка «Із днів журби»).

У поезії Б. Лепкого із циклу «Над рікою», наприклад, яким розпочинаються описи природи у ліричних жанрах і викликані нею настрої. Одноійменний вірш «Над рікою» В. Лев називав «програмовим» і прочитував у ньому спорідненість із аналогічним твором у К. Тетмаєра. Цей дослідник, зокрема, писав: це «... маленька річка, що пливе через село Поручин, над якою любив він пересиджувати і снувати думки. Любувався самотою, що теж зродилася ще в його дитячих роках, любив бути сам із собою, впоювався красою природи, довкільних піль і ланів. Безустанний шум і рух води навівав йому думи. Він самотній, самотній вслуховувався в «життя» ріки», почував себе близьким, спорідненим із нею» [4, с. 148]. Ліричний герой побутує вже у перших двох рядках названої поезії:

*Одинокий сиджу над рікою,
Одинокий з думками, з журбою* [6, с. 51]¹

---

¹ Далі при посиланні на це видання Б. Лепкого у статті позначаємо номер джерела і сторінку: [6, с. 51].

У наступних восьми рядках у монолог вступає ліричний розповідач із своїм особливим – лепківським – ритмом:

*Вечоріє. За горами гасне,
Як небесна ватра сонце ясне.
Від лісів холодний вітер віє,
Шуварі гне і квітки леліє* [6, с. 51].

У призмі висловленого розглянемо ліричний твір І. Франка з досить подібною назвою – «Над великою рікою...». За способом художнього вираження носіїв авторської свідомості, ідейним спрямуванням, характером відношень між біографічним та естетично освоєним матеріалом ця поезія особливо зацікавлює. У її суб'єктній організації маємо подібне, як у згадуваній поезії Б. Лепкого, поєднання сфер ліричного героя і розповідача. «Крута скала» і «бистра вода» як улюблена Франкова дихотомія розкриває стан ліричного героя, який так само вже у другій строфі передає слово розповідачеві. Саме його бачення дійсності лежить в основі оптимістичної мініновели на тему весільної дараби. Тут упізнаємо рошкевичівське товариство. Поезія вибудована також на реальній основі. Додамо, що І. Франко ще за два роки до її написання – у липні 1898 року – був глибоко вражений реальним «видінням» дарабного сюжету, «нути» якого і простежуємо у «Над великою рікою...». У листі до О. Маковея він, зокрема, писав: «Може, дасте знати де до газет, що сього тижня жиди, везучи дараби, зробили загату під Сокільським; около 500 дараб звалило на купу, один гуцул утопився, а одній жінці поламало обі ноги» [т. 50, с. 107]. Можемо припустити, що настрій від цієї трагедії реінкарнує у сфері ліричного суб'єкта, що завершує поезію. Пережитий над Черемошем епізод із дарабами перетоплюється з особистими переживаннями нездійснених мрій і наповнює гіркотою завершальну сферу ліричного героя, яка різко дисонує із сферою ліричного розповідача. Якщо останній спостерігає, як «гуляють Радощі, Краса, Любов», то для ліричного героя все це «Вбите! Втоплене!». Стан його свідомості увиразнений за допомогою оксюморонного коментаря: ліричний герой, «мов

скажений», кинувсь у воду, «щоб ловити щастя-група». Те, що змістово-сюжетні мотиви поетичних систем Б. Лепкого та І. Франка значно різняться, не викликає сумніву, але у суб'єктних структурах простежуємо певні аналогії.

Як ми уже зазначили, найпоширенішою формою буття ліричного розповідача у структурі одного твору Б. Лепкого є його співдія з ліричним героєм. З огляду на природу такого поєднання останній виявляє неоднакові ступені присутності у поезії. Так, медитативно-рефлексійна лірика Б. Лепкого позначена майже непомітним побутованням ліричного героя. Але кілька рядків, відведених його особі, є визначальними у поезії: створюють «пункт відліку» усієї проблематики твору. У Б. Лепкого переважає проблематика філософська — теми людського шляху, минулості молодості, неминулості смерті, реальності воскресіння («Відчинилися небесні шлюзи», «Минуло літо», «Finale»). Ця проблематика найглибше (маємо на увазі тематико-суб'єктний рівень) втілена в «осінніх» циклах поета. Тут варто додати, що її не обминав Б. Лепкий і у прозових жанрах. В одному із них прочитуємо ніби узагальнення почуттів різних суб'єктів вислову: «Я все любив осінь і люблю... На полях копи стоять і павутиння понад стернями літає... Снуйся, снуйся, нитко павутини. А які гарні тоді ліси! Дуб ще не втратив зеленого листя, але липи, граби й буки вже пишаються своїм одягом золототканим, калина червоне намисто почепила, дике вино горить усіми переливами пурпури... Як пияк, що випив забагато. Гарна тоді і багата осінь. Вдумчива і задивлена в себе. Та за деякий час як же вона змінилася! Натикала зів'ялого листя в розпущені коси, нарвала сухих квіток повний подолок, вп'ялила мутні очі в сірувате небо, йде і заводить: «Ау, ау, ау!». Сльози на землю падуть, на вулицях кисне болото... Не люблю пізньої осені. Ї не любив її... Якийсь нез'ясований ближче страх обгортав мене... Туга, як осіння імла, окутувала мене» [5, с. 131-132]. У поезії «Відчинилися небесні шлюзи» розповідач поглиблює філософічність цієї теми. Він, спостерігаючи за падінням останнього мокрого листочка, надає слово

ліричному героєві, який, не витримуючи емоційної напруги, виходить із свого «сховку» і запитує:

*[...] Невже ж і ти, листочку вбогий,
Й ти також бажаєш вічно жити? [6, с. 75].*

Хоча, на перший погляд, формується враження приналежності цих максимально коротких і не виділених граматично слів розповідачеві, а не ліричному героєві.

Подібний ефект спостерігаємо і у І. Франка («День і ніч сердитий вітер...»). Образ ліричного розповідача у нього пронизаний спогляданням осіннього пейзажу. Його монолог, наскрізь переповнений слуховими відчуттями, є заспівом до наступних рефлексій, але вони, як і у Б. Лепкого, так само належать ліричному героєві:

*День і ніч сердитий вітер
б'єсь о дому мого ріг,
наче пес голодний, вие
і валить прохожих з ніг [т. 3, с. 7].*

У цитованій поезії І. Франка ліричному розповідачеві належить місія наблизити читача до переживань ліричного героя. Картини негоди натякають на майбутній стан безвиході, а настрої ліричного героя суголосний настроєві розповідача, свідомість якого відтворює бурхливі стихії. Створюється особлива логіка сюжетного розвитку, коли причинно-наслідкові зв'язки і думки ліричного героя, з одного боку, ніби випливають із природних відносин, а з другого — не менш легко накладаються на них, як на гнучкий і слухняний душевним настроєм фон. Отже, пейзаж виконує своєрідну «надінформаційну» (Т. Сільман) функцію.

Поезія Б. Лепкого «З кадилиць срібних дим снується...» відтворює глибинне відчуття ліричним розповідачем душевного стану зображеного ним персонажа, своєрідну «гру» відтінками його настроїв. Опис відтвореної на іконі ідилії (мовлення передане устами розповідача) пронизаний емоційним сприйняттям її з боку персонажа-черниці, тобто розповідач «грає» психологічним станом людини, яка добровільно зреклася сімейного щастя, віддавши себе служінню Богові:

*А на іконі небо, сонце сяє,
Метелики літають по квітках [...]
Пречиста Мати сина вповиває
і поцілуй складає на устах [6, с. 52].*

Важливо підкреслити, що розповідач відкритий до мовлення інших персонажів, як присутніх (черниця), так і не присутніх у даній ліричній ситуації. Так, помітивши під іконою черницю, він говорить про неї, апелюючи до оцінних відтінків інших осіб (найперше людей у церкві: «клячить, мов тінь»). Але навіть у цьому випадку використовуються пейзажні деталі:

*З кадьниць срібних дим снується
І гине в облаках склепінь.
В монастирі вечірній спів кінчиться,
Гасять свічки, ідуть. Якась черниця
Під образом клячить, мов тінь.*

І далі:

*А на іконі трави, квіти сині,
І Мати Божя клякла при дитині –
Здалека видно пасмо гір [6, с. 52].*

Ефект ще тіснішої дифузії мовлення розповідача і персонажа, що сягає рівня «двошарової композиції» (Б. Корман), спостерігаємо в одній із поезій І. Франка. На початку маємо фрагментарний пейзажний образок. Розповідач спостерігає, виявляючи оцінну позицію стосовно зображеного:

*Ось панський двір! На згір'ї край села
Пишається на сонці, наче рожжя.
Тиша довкола нього залягла.
Старезні липи, мов жива сторожжя,
стоять при вході, клумби і травник,
кругом жива глогова огорожжя [т. 3, с. 24].*

Кульмінацією цієї оцінної позиції ліричного розповідача стає монолог зображеного «двора»:

*Не смій дихнуть! Не перестань дрожать!
Хились і гнись! З твоїх занядрів темних
сюди тобі чола вверх не піднять! [3, с. 25].*

Незважаючи на завершене пунктуаційне оформлення, монолог «двора» є продовженням монологу розповідача. Сатиричний монолог, пародіюючи мовлення персонажа, доводить його логіку до абсурду. Таким чином увиразнюється двошарова композиція уривка:

*Бо ми держави й церкви є опора,
Цивілізації тривкий опліт,
культури кріпость, до борби все скоро!* [т. 3,
с. 25].

Вдячним матеріалом для інтерпретації ліричних суб'єктів є перлина поетичного циклу Б. Лепкого «Осінь» — «Останній птах в вирій летить». Будучи філософською медитацією, ця поезія ілюструє нетиповий для свого жанру варіант суб'єктного втілення філософської проблематики. Характерно, що такий варіант суб'єктного втілення став цілком закономірним у даній ситуації. Філософська рефлексія вкладена в уста ліричного розповідача:

*Останній птах в вирій летить,
Остання квітка в'яне,
Листками вітер шелестить,
Немов говорить: цить, ах, цить!
Тепер спокій настане* [6, с. 74].

Світосприйняття ліричного суб'єкта розвивається у напрямі від споглядання пейзажного образка, на якому «остання квітка в'яне», до «філософічного забарвлення» (Оксана Нахлік) цього образка: «тепер спокій настане». Далі з розгортанням ліричного сюжету осіння «філо-софічність» (Дж. Фізер) інтенсифікується і ліричний розповідач трансформується у власне автора:

*З краси й приман обдертий цвіт
Конає на болоні...
Такий-то вже цей Божий світ!
На все, що лиш дійде до літ,
Смерть покладе долоні* [6, с. 74].

Усвідомлюючи право на існування різних інтерпретаційних перспектив, які пропонує читачеві твір, особливо ліричний, за найбільш логічне вважаємо таке

тлумачення, при якому суб'єктом вислову виступає власне автор. Таким чином, внаслідок піднесення роздумів ліричного розповідача до рівня широких узагальнень, форма художнього викладу набуває приналежності особі власне автора як усвідомлюючого і здатного до значних абстрагувань ліричного суб'єкта. Висловлені спостереження можемо ілюструвати навіть на прикладі однієї строфи Б. Лепкого із вірша «Осінній сірий день»:

*Осінній сірий день. Над лісом крячуть круки,
І вітер у корчах дивними голосами
За літом плаче. З зимна терпнуть руки,
Сміх, радість і життя мандрують ген світами...*

[6, с. 87].

Перші три рядки цитованої поезії – експресивний пейзажний образок, який вражає гостротою світосприйняття ліричного розповідача. Тут маємо типовий лепківський пейзажний образок, у якому ліричний розповідач «шукає зв'язків споріднення своїх дум із природою, її величию і стихійною силою» [4, с. 148]. Результатом філософічного споглядання осені стає підсумковий рядок строфи, у якому маємо міркування уже власне автора: «Сміх, радість і життя мандрують ген світами...».

Подібну осінь вимальовує і І. Франко у поезії «Дрімляють села. Ясно ще...». Як зазначив В. Корнійчук, ідилічне начало у ній злегка захмарене тут елегійними мотивами. Подібно до лепківського сприйняття, Франкове малювання реальної дійсності наче пронизане загальмованим дрімотним часопростором. В цій одній із рідкісних сонячних поезій «днів журби» тиха і спокійна осінь згармонізована із ритмом життя селянина. На відміну від Б. Лепкого, І. Франко «без крикливих фарб і різких ліній» (В. Корнійчук) передає те, що спостерігає в реальності чи уявляє:

*Дрімляють села. Ясно ще
осіннє сонце сяє,
та холодом осіннім вже
в повітрі потягає.*

*Темно-зелені садки
дрімають вже без плоду
і тихо гріються хатки,
і верби гнуться в воду* [т. 3, с. 43].

У це розлоге споглядання пейзажу ліричним розповідачем органічно вкраплюються міркування власне автора як вищої суб'єктної інстанції із виразним громадянським обов'язком: хай селянин

*...Почує в собі дух живий,
пізна, що й він – людина.
І хай, мов перла, в ум його
западе на свободі
хоч часть тої поезії,
що розлилась в природі!* [т. 3, с. 44].

Висновки. Підсумуємо, що проаналізовані на прикладах поетичних творів Б. Лепкого та І. Франка варіанти суб'єктного діалогізму, зумовленого внутрішньою відкритістю форми ліричного розповідача як одного із різновидів ліричного суб'єкта, світоглядно та ідейно зумовлені. Вони дають матеріал для міркувань про своєрідну «заданість» природи ліричного розповідача, проілюстровану аналізованою поезією Б. Лепкого та І. Франка, письменників неоднорідних типів обдарувань, творчих зацікавлень, художніх манер.

Література

1. Верниволя В. Богдан Лепкий (нарис літературної діяльності і спроба характеристики письменника за двадцять п'ять літ його письменницької праці) // Б. Лепкий. Писання: У 2-х т. / Василь Верниволя. – Т. 1. — Київ; Ляйпціг: Українська Накладня, 1922. — С. I-LXXVII.
2. Ільницький М. Настроений життям, як скрипка // Богдан Лепкий. Поезії. / Микола Ільницький. — К. : Рад. письменник, 1990. — С. 5-40.
3. Корнійчук В. Ліричний універсум Івана Франка: горизонти поетики / Валерій Корнійчук. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004. – 488 с.

4. Лев В. Богдан Лепкий. 1872-1941. Життя і творчість / Василь Лев. — ЗНТШ — 1976. — Т. СХСІІІ. — 398 с.
5. Лепкий Б. Казка мого життя / Богдан Лепкий. — Івано-Франківськ, 1998. — 254 с.
6. Лепкий Б. Поезії / Упоряд., вступ. ст і приміт. М. М. Ільницького / Богдан Лепкий. — К. : Рад. письменник, 1990. — 383 с.
7. Погребеник Ф. Богдан Лепкий // Лепкий Б. Твори : В 2 т. / Федір Погребеник. — Т 1. — К.: Наукова думка, 1997. — С. 5-35.
8. Сивіцький М. Богдан Лепкий. Життя і творчість / Микола Сивіцький. — К. : Дніпро, 1993. — 375 с.
9. Сильман Т. Заметки о лирике / Тамара Сильман. — Л. : Совет. писатель, 1977. — 224 с.
10. Смілянська В. Діалогічність як конститутивна основа Шевченкової поезії // Літературознавство: Матеріали ІІІ конгресу Міжнародної асоціації українців / Валерія Смілянська. — К., 1996. - С. 347-354.
11. Смілянська В. «Святим огненным словом...» Тарас Шевченко: поетика / Валерія Смілянська. — К : Дніпро, 1990. — 290 с.
12. Франко І. Українська література за 1899 рік // Зібрання творів: у 50 т. / Іван Франко. — К. : Наук. думка, 1982. — С. 10-17.

УДК 94 (477)

Н. Л. Стрілець

Постать Богдана Лепкого у світлі архівних документів (за матеріалами фондів меморіального музею письменника в м. Бережани)

У статті подано короткий огляд документів із особистого архіву Богдана Лепкого, які зберігаються у фондах Обласного комунального музею Богдана Лепкого в м. Бережани. Аналізується склад документів та їх інформаційний потенціал.